

BOKMELDINGER

Paavalin Apostolinen Toiminta. Av Matti Peltola. Helsinki 1966.
216 s.

Den bok som här skall anmälas är publicerad på finska, men försedd med en tysk sammanfattning. För recensentens vidkommande innebär detta, att han har tillgång till författarens resultat, men inte till hans argumentering. Detta medför, att det inte kan bli fråga om någon ingående kritik i denna anmälan. Det enda, som kan ske, är att undersökningens gång antydningssvis refereras och att vissa av författarens synpunkter diskuteras.

Avhandlingens titel är på tyska återgiven med *Die apostolische Wirksamkeit des Paulus*. I denna ämnesformulering döljer sig två centrala temata, som på det intimaste hör samman, men som ändå till dels måste behandlas separat. Det är frågan om Pauli apostolat och den om hans missionsverksamhet. Behandlingen av båda dessa ämnen leder givetvis ut i ännu mer omfattande frågeställningar. Så måste problemet om Pauli syn på det egna apostolatet ses i relation till apostlabegreppet i stort under kyrkans första tid. Likaså kan inte den paulinska missionsaktiviteten behandlas utan att frågan om urkyrkans mission som helhet beröres. Allt detta medför, att författaren under arbetets gång konfronteras med en rad frågor, som är av fundamental betydelse för synen på urkristendomens historia.

Inledningsvis ägnar förf. ett betydande avsnitt åt diskussion om källmaterialet. De källor, som är aktuella i sammanhanget, är de paulinska breven och Apostlagärningarna. Av sammanfattningen att döma tycks förf. inta en moderat traditionell hållning till isagogiska problem. Vad corpus paulinum beträffar sätter han frågetecken för äktheten endast när det gäller Efeserbrevet och pastoralbreven. När det blir fråga om Apostlagärningarna som historisk källa tycks förf. inte hysa några starkare tvivel. I varje fall polemiserar han bestämt mot den skepsis, som kommer till uttryck hos bl. a. E. Haenchen och H. Conzelmann. Det egentliga problemet med denna skrift är, enligt förf., icke dess «lukanska» tendens utan dess fragmentariska karaktär.

Efter ett kapitel om den urkristna missionens bakgrund i den religiösa och filosofiska propagandan inom hellenismen — varvid särskilt diasporajudendomens roll poängteras — kommer förf. in på frågan om Pauli apostolat och missionsverksamhet. Han betonar den svårighet som ligger däri att vi hos Paulus — i motsats till vad fallet är hos Lukas — icke möter någon klar definition och avgränsning

av apostlabegreppet som sådant. De flesta utsagorna hos Paulus rörande apostolatet avser nämligen hans egen sändning. När det gäller att närmare förstå denna, ansluter sig förf. till den uppfattningen, att omvändelsen till Kristus, kallelsen till apostel och utväljandet till missionsuppdraget bland hedningarna utgör en enhet i Pauli liv, sakligt och kronologiskt. Av detta drar förf. den icke helt oundvikliga slutsatsen, att Paulus verkade som missionär redan under sin vistelse i Arabien (Gal.1:17). Hur det än må förhålla sig med detta obevisbara antagande, framgår det i varje fall klart av våra källor, att han var verksam som förkunnare av evangelium långt innan han på den antiokenska församlingens uppdrag gav sig ut på de missionsresor, som är refererade i Apg.

Sitt uppdrag som hednaapostel har Paulus främst fullgjort genom evangelieförkunnelse, men också genom vård av de nygrundade församlingarna. Förf. tycker sig f.ö. kunna skönja en viss spänning hos aposteln mellan dessa båda uppgifter. Till Pauli apostoliska funktioner hör också hans lidanden. Dessa utgör icke några tillfälliga störningar i hans verksamhet. De hör oundgängligen med till hans uppdrag, detta därför att apostelns tjänst utgör en reflex av Kristi egen sändning.

I detta sammanhang polemiserar Dr. Peltola på ett icke helt vällyckat sätt mot Joh. Muncks Paulustolkning. Naturligtvis kan man, i likhet med förf., hysa vissa betänkligheter mot Muncks totalkonception, mot hans konsekventa tolkning av Paulus ut från dennes eskatologiska föreställningar. Men man gendriver inte Munck, och gör inte heller Paulus rättvisa, genom att säga, att aposteln mitt i all sin entusiasm också var realist. Ty en skarp differentiering mellan eskatologi (entusiasm) på ena sidan och realism på den andra är knappast möjligt att genomföra i det paulinska materialet.

Den paulinska missionsaktiviteten måste givetvis ses i relation till den urkristna missionsverksamheten i stort. När det gäller den svåra frågan om hednamissionens framväxt, hävdar förf., att det främst är tre berättelser, som kan ge oss vissa antydningar om utvecklingen, nämligen Apg. 10:1—11:18, 11:19—21 samt Gal. 1:17.20 ff. Det är inte möjligt att ut från sammanfattningen av boken diskutera författarens materialurval. Ingen tvekan råder dock om att de två berättelserna ur Apg. är av största vikt, att de återspeglar avgörande tilldragelser vid hednamissionens begynnelse. Förvånande är det emellertid, att förf. (av sammanfattningen att döma) icke tycks ägna missionen i Samarien någon större uppmärksamhet (Apg. 8). Att utsagan i Gal. 1:17 är av diskutabelt värde för vår kännedom om missionens framväxt är redan poängterat. Och vad de övriga notiserna i Gal. 1 beträffar, ger de oss knappast några säkra hållpunkter för antagandet, att aposteln redan vid denna tid skulle ha bedrivit mission bland *hedningar*. Denna brist på bevis utesluter visserligen inte den möjlighet, som förf. antyder, att Paulus kan ha varit den förste hednamissionären i kronologisk mening. Men den utgör en påminnelse om, att vi i denna fråga helt rör oss på hypotesernas mark.

Det är inte möjligt inom ramen för denna korta anmälan att redogöra för vad Dr. Peltola har att anföra om den paulinska missionsverksamhetens utformning,

dess geografiska utsträckning o.s.v. Det skal blott avslutningsvis framhållas, att hans bok förefaller att vara av vitalt intresse inte endast för klarläggandet av Pauli apostoliska verksamhet. Den har uppenbarligen åtskilligt att ge också när det gäller synen på urkristendomens historia i stort.

Edvin Larsson.

Misjonen og vår tid. Av Ingrid Danbolt og Bjørn Willoch. Credo Forlag, Oslo 1966. 54 s. Kr. 6,50.

Boken består av to deler. Kateket *Ingrid Danbolt* skriver om misjonstanken i Bibelen og studentprest *Bjørn Willoch* om akademikeren og verdens evangelisering. Begge bidragene bærer preg av sterkt personlig engasjement. Det smitter over på leseren.

Frk. *Danbolt* viser at det universale misjonsmotiv ikke begrenser seg til den nye pakt, men er et gjennomgangsmotiv også i GT. Der finnes både en sentripetal bevegelse (proselytisme) og en sentrifugal bevegelse (misjon).

Verdifull er understrekningen av at misjonstanken ikke kan baseres på misjonsbefalingen alene, forstått som et anhang til den kristne kirke. Nei, misjonstanken er organisk vokst sammen med hele det nytestamentlige budskap. Misjon er både geografisk utbredelse og det at kristendommen skal trenge dypere inn i alle livets forhold.

Man imponeres over den mengde misjonslitteratur som frk. *Danbolt* har konsultert og henviser til. På flere sentrale punkter har hun tatt opp diskusjonen med nyere missiologi.

Bjørn Willochs bidrag former seg som en inntrengende praktisk misjonsappell. Han har tydeligvis tatt imot impulser fra Frivillighetsbevegelsen og den internasjonale lagsbevegelsen (I.F.E.S.).

Misjonen bør organiseres av frie selskaper, men den må inn i scopus for hver menighet og hvert menighetsråd. På det internasjonale misjonsplan advarer *Willoch* mot «den ekumeniske vind og det liberale drag», og sier at merkelappen «luthersk» ikke gir noen garanti for åndsfellesskap under de rådende kirkelige forhold i verden. «Under enhver omstendighet er det vesentlig at akademikeren søker å komme i kontakt med evangeliske bevegelser på tvers av de konfesjonelle grenselinjer» (s. 49), hevder han. — Man fristes her til å spørre hva som inngår i begrepet «evangeliske bevegelser». Hvilke typer av misjon hører hjemme i denne gruppen?

Willoch mener at satsen: kirke er misjon — er tankevekkende, selv om den er ensidig. Ellers framheves det voksende behov for Europamisjon, «blant sekulariserte franske studenter og blant studenter i sterkt katolske land» (utb. av forf.).

Som sagt, *Willochs* misjonssyn er i stor grad bestemt av *bevegelsestanken* — med vekt på det *evangeliske* framfor det konfesjonelle og institusjonaliserte.

Torleiv Austad.

Misjon eller dialog. Av Erling Danbolt. Credo Forlag, Oslo 1966. 28 s. Kr. 5,00.

Dr. Danbolt polemiserer mot bruken av begrepet dialog som programmatisk slagord i nyere misjonstenkning. Han påviser en tendens til å tolke dialogholdningen som uttrykk for tidens toleranse og indifferensisme og spille den ut mot det «gamle» innholdet i ordet misjon. Hos innflytelsesrike misjonsteoretikere mener Danbolt å finne «en utflytende ettergivenhet overfor de hedenske religioner uten krav på omvendelse og dåp». Tidens løsen er: dialogen — i motsetning til misjon, som er belastet av imperialisme, aggressivitet og intoleranse.

Slike utglidende tendenser avslører Danbolt bl. a. hos den danske professor dr. *Kaj Baagø* og den svenske misjonsdirektør (nå: biskop) dr. *Carl Gustav Diehl*. Deres angivelige begeistring for dialogen (og skepsis overfor misjonen i tradisjonell forstand) har sin rot i innflytelsen fra en moderne teologi som har forlatt til-liten til Bibelen som Guds ord, og fra et nytt ekumenisk kirkesyn som særlig understreker Guds virke extra muros ecclesiae.

Med dette som bakgrunn kan vi forstå at Danbolt har valgt spissformuleringen «*Misjon eller dialog*» som tittel på sin brosjyre. Leseren blir ikke informert om dialogens (samtalens) positive funksjon i misjonsarbeidet, men kun om tidens lumsk slagord: dialog — og dets liberal-teologiske hjemstavn. Det vil si at overskriftens ordpar brukes i en stram, ja ensidig betydning — eller for å si det med Danbolts egen formulering: «to forkortede uttrykk for aktuelle holdninger overfor kirkens misjonsopplegg».

Under lesningen spør man seg: Er Baagøs og Diehls misjonssyn riktig forstått og referert? Og hvor representativt er det syn som Danbolt tillegger dem? Er det inntrykk at det dekker den misjonstenkning som springer ut fra Kirkenes Verdensråd, riktig? Og ligger årsaken til likegyldigheten overfor kristendommens absolutthet kun i påvirkningen «fra den nyere liberale teologi som Bultmann og hans elever går inn for»?

Danbolts brosjyre er et kampskrift. Problembehandlingen bærer preg av det. Flere av påstandene blir stående unyansert, og viktige sider ved temaet kommer ikke til sin rett. Det ville ha vært lettere å bedømme verdien av skriften om forfatteren også hadde veiledet oss i den konstruktive sammenheng mellom misjon og dialog. Da ville trolig flere forstå alvoret i den ekstreme tendens som Danbolt bekjemper.

Torleiv Austad.

Vaticanum II. Av Carl Fr. Wisløff. Credo Forlag, Oslo 1966. 37 s. Kr. 5,80.

Hvordan skal man bedømme Romerkirken post Vaticanum II? Hvilke kriterier skal legges til grunn? Når teologer med de samme kilder kan komme til så forskjellige resultater, henger det utvilsomt sammen med spørsmålsstillingen. Derfor gjør man klokt i å besinne seg på de anvendbare betraktningsmåter.

Av betraktningmåter som kan anlegges på Vatikankonsilet, skal her nevnes to: (1) *den dogmatiske* og (2) *den historiske*. Den dogmatiske metode er opptatt av å prøve konsilets forskjellige konstitusjoner for å finne ut om der er skjedd noe nytt og epokegjørende. Vurderingsnormen utgjøres vanligvis av ens egen kirkes lære. Den historiske betraktningmåte arbeider ut fra Romerkirkens egne forutsetninger, sagt m. a. o.: konfesjonshistorisk. Det gjelder å få klarlagt nye tendenser i kirkens egen historie.

Professor Wisløffs lille bok om 2. Vatikankonsil hører hjemme i den første kategori. Han opererer som dogmatiker og prøver konsildekretene på reformasjonens *particulae exclusivae* — troen alene, Skriften alene, Kristus alene. Resultatet av denne undersøkelsen blir: Det er i grunnen ikke skjedd noe nytt. Romerkirken har ikke forandret sin lære på et eneste vesentlig punkt. Bare på det etiske plan, forholdet til verden, kan man tale om «en helt ny åndsinnstilling».

Symptomatisk for Wisløffs opplegg er at den teologihistoriske bevegelse, som konsilet hører hjemme i, bare delvis er utfoldet. Det gjelder bl. a. Bibel-bevegelsen, den liturgiske bevegelse og den ekumeniske bevegelse. Hadde man lagt større vekt på det historiske perspektiv, ville det nok ha vært mulig å se gledelige nyheter i Vaticanum II — også fra evangelisk-luthersk synsstad! Det må vel være lov å feste et visst håp til det bibelvitenskapelige arbeid og til Bibel-bevegelsens folkelige utbredelse — uten å havne i den romantiske ekumeniske stemningsbølge som Wisløff med rette tar avstand fra.

Wisløffs bidrag til forståelsen av Vaticanum II er markant og utfordrende. Enig eller uenig, leseren blir i alle fall engasjert. Og da frister det å se litt nærmere på vurderingsskalaen, som etter anmelderens mening ikke gjør fyldest for den teologihistoriske sammenheng som konsilet står i.

Torleiv Austad.

Indien i støbeskeen. Av Lilly Hørlyck. Dansk Missionselskab, Hellerup 1966. 96 s. D. kr. 9,75.

Dette er en upretensiøs bok som beskriver en «taluk» — et herred — i Sør-India, hvor det er et gammelt og meget søkt hinduistisk valfartssted og en ny industriby. Siva-templet i Vriddhachalam og fabrikkene i Neyveli er — med sine umåtelige kontraster — bakgrunnen for misjonsarbeidet i denne «taluk».

Vi får høre om Arcot-kirken, grunnlagt av Leipzigermisjonen, mens Dansk Missionselskab overtok dette feltet ved utbruddet av Verdenskrig I. Forfatteren forteller om gudstjenesten, de årlige fester og forskjellige grener av menighetsarbeidet. Bl. a. hører vi om menighetens oppslutning om det nasjonale misjonsselskap, som arbeider for evangelisering i India ved innenlandske misjonærer. En interessant detalj: Forfatteren forteller om at de danske misjonærer fikk god kontakt ved å låne ut bøker, først privat, senere ved å åpne bibliotek og lesesal.

Det er gode fotos og kart, så den lille boken gir et godt innblikk i arbeidet og forholdene.

H. Chr. Mamen.

Mønsteret rakner. Roman av Chinua Achebe, Oversatt av Carl Fredrik Engelstad, Dreyers Forlag, Oslo 1966. 166 s. Kr. 27,50 innb.

Forfatteren er knyttet til Nigerias Radio. Han er 36 år gammel, har topp-utdannelse og er sønn av en kristen nigerianer. Det mønsteret som rakner, er det afrikanske samfunnsmønsteret som den hvite mann har gjennomhullet.

Romanen er bygd opp om Okonkwo, en sterk og staut representant for sitt folk. Det gamle mønster skildres både på godt og ondt. Misjonæren som plantet kirken i distriktet, skildres som en klok mann. Han sørget for at hans hjord ikke nedkalte klanens vrede over seg. Han ble respektert av hver enkelt klan, fordi han behandlet dens tro med varsomhet. Han visste at et frontalangrep ikke ville nytte. Hans argumenter begynte da også å gjøre sin virkning, og høvdingene, representantene for det gamle mønsteret, sendte sine sønner til misjonens skole. Misjonen vokste, men misjonæren selv fikk sin helse knekket.

Pastor Brown er nok talsmann for forfatterens eget syn på misjonen som den skulle være. Men efterfølgeren, pastor James Smith, var av et helt annet slag. Han fordømte åpenlyst pastor Browns kompromiss- og tilpasningspolitikk. Han så allting svart-hvitt, og svart var alltid det samme som ondt. Hans forgjenger hadde ikke tenkt på annet enn antallet, mente han. Kampen ble tilspisset, og en av konvertittene i byen provoserte sine ikke-kristne landsmenn så de gikk til mot-attakk, og kolonimaktens styrker måtte gripe inn.

Hovedpersonen Okonkwo tar sitt eget liv, og distriktskommisæreren får interessant materiale til en bok han har tenkt å skrive. Han hadde alt titelen på boken klar, etter å ha tenkt den grundig igjennom: Pasifiseringen av de primitive stammene ved Nedre Niger.

Med denne ironi ender boken som ser på misjonen fra afrikansk synsvinkel. Romanen er dels et angrep på alliansen mellom misjon og kolonimakt, dels på den misjon som går provoserende til verks, uten respekt for noe i det gamle mønsteret. Men boken gjør det også klart at det gamle mønsteret i sine grunntrekk var inhumant og forkastelig. Boken er meget interessant.

H. Chr. Mamen.

I Nyereres rike. Av Carl Bjarne Johnson, NOMI forlag, Stavanger 1966, 216 s. Kr. 29,00 innb.

Dette er reportasje og reiseskildring, forfattet av en lektor ved Det lutherske verdensforbunds college i Arusha, Tanzania. Det er blitt en bok som spenner vidt: her er både geografi og historie (gammel og ny). Vi møter norske settlere, landsmenn i fredskorpset, besøker Nordic Centre nær Dar es Salaam og Norsk Luthersk Misjonssambands stasjoner, er på safari med amerikanske misjonærer og på fjellklatring til toppen av Kilimanjaro. Jo, boken er både innholdsrik og lettlest. «Dyrene i Afrika» har også fått et kapittel. I avsnitt om «regnmakeren» får vi innblikk i religion og folklore, men bokens tyngdepunkt er vel likevel

politisk samtidshistorie i Øst-Afrika, disse land i 1960-årene og deres nyvunne «uhuru». For til tross for bokens tittel er det adskillig som handler om Kenya og Uganda.

Forfatteren viser stor forståelse for afrikaneren, og han tar dem i forsvar overfor mange schablon-messige utsagn av hvite «eksperter». De er ærlige, sier han, og de er ikke late. De oppfører seg ikke mer barnslig enn vi gjør det når vi kommer i uvante situasjoner.

Men jeg synes ikke forfatteren er overbevisende i sitt forsvar for deres ett-partisystem, og jeg liker ikke hans morsomhet når han taler om *gjendøpere* i forbindelse med at politikere setter nye navn på byer, gater og institusjoner etter en revolusjon!

H. Chr. Mamen.

Mer enn brød. Utviklingsland og kristent ansvar. Av Odd Kvaal Pedersen. NOMI Forlag, Stavanger 1966. 120 s. Kr. 15,00 innb.

Odd Kvaal Pedersen har med rette vakt oppsikt i de senere år ved mange artikler om misjonen og beslektede emner; ikke minst har hans bidrag i dette tidsskrift hatt stor tyngde. Før utreisen høsten 1966 til Sør-Afrika fikk han skrevet denne lille boken om u-land og u-hjelp og misjonens plass i denne sammenheng.

Kvaal Pedersens forfatterskap er merket av etisk patos, klar logikk og journalistisk effekt. Og han har en masse relevante opplysninger som det ikke er mulig å komme forbi. Således får vi presentert u-hjelp som den ydes av Sovjet og av China (det er ikke så liten forskjell på de to rivaliserende kommunistiske stormakter på dette felt), videre den vestlige u-hjelp og endelig «hjelp under forutsetning av raseskille», altså Sør-Afrikas vei.

Når det gjelder å kanalisere statens u-hjelp gjennom misjonen, som det tildels blir gjort her i landet, er forfatteren betenkt. Prinsipielt og sett i større sammenheng enn den norske, sier han, kan man nok se at en slik samarbeidslinje innebærer en viss risiko både for den statlige u-hjelp og for den kristne misjon, jfr. professor Hal Kochs betydningsfulle lille bok «Fremtiden formes. U-landshjelp og ydre mission.»

Forfatterens synspunkt og program er uttrykt i bokens tittel. «Mer enn brød», det er misjonen. Men underforstått er da at mennesket også trenger brød, og det er utviklingshjelpen. Kirkens oppgave er ikke bare misjonen, men kirken i eksklusiv forstand og kristenheten i sin alminnelighet har kristent ansvar for at den statlige innsats skal øke i omfang og bli best mulig, samtidig som misjonsarbeidet blir intensivert. Kvaal Pedersen tvinger leserne til å være enig i dette program, og det er tydelig at det haster.

Ellers er nok denne boken blitt til i stor hast. Språklig sett er den ikke så gjennomarbeidet som ønskelig kunne være, se f.eks. den lange perioden midt på side 110. Den er da også skrevet på fallrepet!

H. Chr. Mamen.

Les Débuts de l'Orthographe Malgache. Av Otto Chr. Dahl. Avhandlingar utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, Universitetsforlaget, Oslo 1966, 52 s. Kr. 10.00.

Med dette arbeidet presenterar dr. philos. Otto Chr. Dahl for oss det endelege resultat av studiet omkring ei viktig side av det gassiske folk si kultursoga. Detaljar kan visseleg ennå diskuteras. Nye detaljar vil tvillaust også koma fram og kasta lys innover spørsmålet. Men det vil knapt brigda sjølve bildet av korleis det moderne gassiske skriftspråket vart til, slik Dahl her teiknar det for oss.

Det ligg ennå kjempeoppgåver og ventar innan språkforskinga på Madagaskar. Det er — sett frå denne synsstenen — gledeleg at Dahl nå heilt skal få konsentrera seg om sitt vitenskaplege arbeid. Venteleg vil studiet av dei tidlegaste arabisk-gassiske manuskript som i fleire høve gir innblikk i språket slik det var i farne tider, få mykje å seia framover. Etter at slike manuskript har kasta nytt lys over gassisk historie, vil tvillaust språkforskarane ta fatt på sin del av arbeidet. Det er såleis klårt at det kan skrivast ein ny avhandling med same tittel som Dahls arbeid her, om korleis den såkalla «store skrift» (sora-be), det aller første kjende skriftspråket på Madagaskar vart til, om korleis arabiske teikn vart omforma og nye skriftteikn vart skapte for å kunna skriva det gassiske talemålet. Eit ennå ope og interessant spørsmål er også om ein kan finna restar etter ei ennå tidlegare «lita skrift». Ein kan såleis spørja: Har indonesarane då dei kom til Madagaskar, lik arabiske innvandrarar teke med seg si skrift? I nyare studier har det vore påvist visse sanskrit-ord i gassisk, og det har vore diskusjon omkring indisk tankemåte og uttrykksett på Madagaskar, ja det har endåtil vore reist spørsmål om det finst slektskap mellom gassisk og kinesisk. Alt dette opnar vide perspektiv og syner at her står att mangt å gjera.

Di meir takksame skal vi vera for at Dahl har fått skreve ferdig kapitlet om korleis det moderne gassiske skriftspråket vart til.

Nå i jubileumsåret for norsk Madagaskar-misjon, når ein heilt naturleg vil minnast norsk innsats også på det kulturelle felt — det finst ikkje så ganske lite å rekna opp der — er det av interesse å konstatera at alt frå starten av protestantisk arbeid på Madagaskar har misjonæren vore kulturberar.

Etter å ha lese Dahls arbeid kan ein berre slå fast at det var engelske protestantiske misjonærar som ga Madagaskar det moderne skriftspråket. Når ein veit at det var med tanke på å gi Madagaskar Bibelen, Guds Ord, at misjonærane arbeidde med alfabetet, får ein eit nytt prov for at misjon er til signing for eit folk. Ein må verta imponert når ein ser kor vel forebude desse pionerane var til å gjera nett dette vanskelege arbeidet. Eit truande auga ser Herrens hand også i det. Gal. 4,4 om «tidens fylde» renn ein også i hug når ein les om desse første åra av misjonssoga.

Dahls arbeid kastar nytt lys også over den tenksame kong Radama I som var misjonærane ein verdig medarbeidar i strevet med å skapa eit moderne alfabet. Vi får dei spanande detaljene om forhistoria til det kongelege dekretet av 26. mars 1823 som gir alfabetet lovform.

Avhandlinga er skreven på fransk. Derved får det studerande Madagaskar og franske universitetsfolk som er svært så opptekne av Madagaskar for tida, tilgjenge til stoffet.

Skulle fransken valda bry her heime kan det synast til Dahls arbeid om Bibelen på Madagaskar i boka: Norske misjonærer som bibeloversettere (Egede Instituttet), Oslo 1950, der ein finn sumt av det same stoffet.

Ludvig Munthe.

Norsk kirkehistorie. Bind I. Av Carl Fr. Wisløff. Billedredaktør: Bernt C. Lange. Lutherstiftelsen. Oslo 1966. 528 s. Kr. 70.00 (innb.).

Da jeg fikk dette vakre verk i hendene, måtte jeg tenke på visestrofen: «Dette har vi ventet på så lenge.» Det er imponerende at forfatteren, som har vært produktiv og aktiv på mange felter, har sett seg istand til å skrive et så omfattende verk og dekket et felt hvor han selv ikke har drevet primærstudier. Vi er både imponert og takknemlig. Grunnlaget for boken er hans forelesninger ved MF (1962–63). Når han så snart har latt forelesningene trykke, har han hatt studentenes læreboksituasjon for øye. Men det er nå mange andre som ønsket en ny fremstilling av norsk kirkehistorie. Historikere og teologer, religionsforskere og kunsthistorikere, folkeminnegranskere og rettslærde har levert mange studier som kommer kirkehistorikeren til hjelp, studier som ikke sto til disposisjon for Bang og Kolsrud under deres arbeide med større fremstillinger av vår kirkehistorie.

Wisløff har gjort god bruk av den foreliggende litteratur. Hans fremstilling, som begynner med den norrøne hedendom, slutter med året 1617, da kirken i Norge feiret 100-årsjubileet for opptakten til reformasjonen. I bindet finner vi altså Norges egen misjonshistorie og resultatet av trosskiftet: den norske middelalderkirken. Videre handler boken om reformasjonens innføring i Norge og den evangeliske kirkes konsolidering.

Forfatteren har stort sett vært nøktern og saklig i sin fremstilling. Han siterer således med tilslutning Wilhelm Grønbechs ord om at enhver erobrende hær må føye seg etter terrenget, at kristendommen her i Norges misjonstid måtte ta farge av norrøn tankegang. På den annen side advarer han mot å overbetone kontinuiteten mellom hedensk kultsted og kristen kirke. Bare 10 % av våre middelalderkirker vet vi er reist der hovet hadde stått. Men mange flere av våre kirker *kan* være reist over restene av hovet. Vi vet det bare ikke. «Hvor kirken anså det ufarlig har den tillatt kontinuitet eller endog villet den. Bruddet med det gamle skulle ikke gjøres unødigg voldsomt» (Fr. Paasche)..

Det er beklagelig at forfatteren nevner Olav Tryggvasons «ufattelige sadisme» i misjonsiveren. De eksempler som nevnes, skriver seg sannsynligvis fra islandske løgnsagaer eller eventyrsagaer etter Paasches mening. Og huggormen, som kong Olav skal ha tvunget ned i halsen på en høvding som ikke ville omvende seg,

lever ikke så langt nord som dette skal ha funnet sted. «Det kan da være et spørsmål om det er fornuftig å ta kong Olavs huggorm med i diskusjonen om religionsskiftet i Norge», sier Paasche (Møtet mellom hedendom og kristendom i Norden s. 132 og merknad bak i boken). Men Wisløff har tatt disse fabler med. Også når det gjelder Olav Haraldsson går han for langt i «avmytologisering».

Ellers peker forfatteren på et viktig punkt når han hevder at kirken først og fremst ga folk et nytt handlingsmønster. Å være en kristen var «å holde sin kristendom». Dette prinsipp gjelder i den kristne barneoppdragelse, og det gjelder når en ung kirke er i emning.

Vurderingen av erkebiskop Olav Engelbriktsson synes å være påvirket av Arne Bergsgård som har gitt en norsk-protestantisk og personlig vurdering som ikke er holdbar, se Grethe Authen Blom, *Hist. Tidsskrift*, 37. bd. (1954–56) s. 439.

Dr. Garsteins studier over motreformasjonen i Norge kom for sent til at forfatteren helt ut har kunnet dra nytte av dem.

Den vesentligste innvending mot boken er en *fargelegging* som ikke er tiltalende, kommentarer og reaksjoner som forfatteren burde overlate til leserne. «Slike biskoper har makthaverne alltid visst å finne frem til.» Harald Hårdråde «skal ha sagt» om biskop Gissur at han egnet seg like godt til å være vikinghøvding som biskop. Eller denne moraliserende pekefinger: «Her trer kirkens formastelighet og selvforherligelse frem med skremmende tydelighet.» «Det synes ikke å være så farlig om kirkens regler blir brutt når det bare er kirkens menn som gjør det.» «Et dokument som idag gjør et skremmende uhyggelig inntrykk.» «Slikt gjør et usedvanlig nedslående inntrykk.»

På bakgrunn av slike kommentarer blir karakteristikken av hekseprosessene i tiden etter reformasjonen for spak. Saken mot Anne Pedersdotter kaster et «eieidommelig lys over tidsforholdene», heter det. Det gjør et «merkelig inntrykk» når hennes sønn — kapellanen — ikke løfter en finger for å hjelpe sin mor. Hvorfor ikke si «skremmende uhyggelig» eller «usedvanlig nedslående» om slike begivenheter?

Bokens sterkeste sider er det dogmehistoriske og liturgihistoriske, hva man jo på forhånd måtte vente. Alt i alt er det et betydelig verk, trass i de reservasjoner som jeg har tatt. Forfatterens bruk av europeisk kirkehistorie som bakgrunn for fremstillingen av vår egen religions- og kirkehistorie er mønstergyldig og forhøyer bokens verdi.

Når det gjelder illustrasjonene, er de både hva utvalg og kvalitet angår av første klasse. Det samme gjelder innbinding og utstyr forøvrig.

H. Chr. Mamen.

Norsk Misjonsleksikon, bd. II, Nomi Forlag — Runa Forlag, Stavanger 1966. 928 sp. Pris for Leksikonet som helhet, 3 bind: kr. 491,50 innb. i skinn, kr. 450,00 innb. med skinnrygg og -hjørner, kr. 420,00 innb. i granitol.

De anerkjennende ord vi skrev om bd. I av dette verk (se NOTM 1966 s. 123f.) kan fullt ut anvendes også om bd. II, dvs. om bindet *som helhet*. Også bd. II inneholder en rikdom av opplysninger om norsk misjon og om den større sammenheng denne står i. Fremstillingen er klar og enkel, og forsynt med et rikt billedmateriale. Et vakkert og nyttig oppslagsverk!

Alt er imidlertid ikke like godt, eller rettere: kvaliteten varierer sterkt fra bidrag til bidrag. Noe av det aller beste er etter vår mening artiklene om misjon, katekumenat, hymnologi og misjon, kultur og misjon samt artiklene om Kirkenes Verdensråd og Det lutherske verdensforbund. Artiklene om de ikke-kristne religioner er instruktive, men litteraturfortegnelsen er i flere tilfeller mangelfull (om den i det hele finnes). Henvisninger til litteratur som er av så stor betydning for dem som bruker et verk som dette, er noe man savner også i forbindelse med andre artikler, jfr. f.eks. den verdifulle artikkel om Israel — og artikkelen om Frivilligbevegelsen.

I et verk som kom ut i 1966, burde fremstillingen vært ført á jour mere enn tilfellet er, se f.eks. artiklene Lutheran Theological Seminary (Syd Afrika) og Fianganana Loterana Malagasy. Den siste artikkel, som forøvrig er meget kort (og heller ikke signert), omtaler ikke at den lutherske kirke på Madagaskar, i likhet med Den lutherske kirke i Syd Afrika (blant zulufolket og beslektede folkegrupper) er medlem både av Det lutherske verdensforbund og av Kirkenes Verdensråd, — og heller ikke er denne kirkes forhold til de andre kirker på Madagaskar berørt.

En skuffelse er artikkelen om Indonesia, hvor hverken batakkirken på Sumatra (den største lutherske kirke utenfor den vestlige verden) eller Den protestantiske kirke (den største av samtlige «unge kirker», med et medlemstall endog høyere enn Syd Indias kirkes) er nevnt, enn si behandlet. Heller ikke artikkelen om Kirke-misjon og selskapsmisjon kan sies å være tilfredsstillende. Til tross for at denne artikkel i sak og uttrykksmåte viser stor avhengighet av artikler undertegnede har skrevet om dette emne (jfr. litteraturfortegnelsen), er det flere ting vi ikke kan godta: «Rikskirken» er romerrikets kirke, ikke Romerkirken; de fire B'er (og andre selskaper) hører ikke til «selskapsmisjonen rundt år 1800»; Norsk Luthersk Misjonssamband er ikke eksponent for en kirkelig misjon; avsnittet som begynner «En rekke av de selskapene som var grunnlagt» gir ingen mening, noe som vel bl. a. skyldes at noen ord eller linjer må være falt ut.

O. G. M.